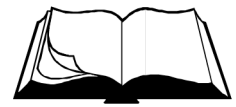

מִי יֵרֵא

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח').

גליון 597

מדיני ראש השנה שחל בשבת

תשרי תשפ"ז

ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א – רב ביהכ"נ צא"י "דברי שיר" ב"ב

קבלת שבת

▲ יום א' דר"ה שחל בשבת, חייבת האשה להדליק נרות לפני שקיעת החמה (ולא כמו ביו"ט שיש המדליקים רק לאחר שחוזרים מביה"כ) ויש לברך "להדליק נר של שבת ושל יו"ט", וישהחיינו".

▲ שכחה להזכיר את השבת בברכת הדלקת נרות, וכבר עבר שיעור תוכ"ד, י"א שיצאה (שו"ת מהר"ם בריסק ח"ב סי' מ"ה) וי"א שתחזור ותברך "להדליק נר של שבת ושל יו"ט" (שו"ת "קנין תורה" ח"ו סי' י"א, ש"כ פ' מ"ד, ה'). כל זמן שהיא שעת היתר להדליק (ע"י "ביאור הלכה" סי' רס"ג, ס"ה ד"ה להדליק).

ואם שכחה להזכיר של יו"ט, יצאה בדיעבד (ספר "התעוררות תשובה" ח"א סי' ק"ב, וש"כ שם).

▲ בקבלת שבת נוהגים שלא לומר "לכו נרננה", ומתחילים מ"מזמור שיר ליום השבת" (שעה"צ סי' תפ"ח ס"ק א' בשם הפמ"ג, "מטה אפרים" סי' תקפ"ב סעיף ב') ויש מקומות שאומרים "לכו נרננה" כמו בשאר השבתות (קישו"ע סי' קכ"ט סעיף ז').

▲ בקדיש לאחר "מזמור שיר" אומרים "לעילא ולעילא" אפילו שזה עדיין לפני שקיעת החמה מכיון שכבר חלה קדושת שבת ויו"ט.

▲ בקבלת שבת אין אומרים פרק "במה מדליקין" (רמ"א סי' ר"ע סעיף ב' משום דביו"ט שחל בערב שבת, אין יכול לומר "עשרתם" שאין מעשרין ביו"ט, וכן ביו"ט שחל בשבת אין אומרים משום לא פלוג. כמבואר ברמ"א ובמשנ"ב שם).

תפילות

▲ מתפללים תפילת ר"ה ומזכירים את שבת (שו"ע סי' תפ"ז).

▲ אומרים "ואת יום הזכרון הזה זכרון תרועה" (כך הוא הנוסח המדויק יותר, ולא "יום זכרון תרועה", וכך תיקנו בסידורים החדשים, מחזור "סדר תפילותינו", מחזור הגר"א, סידור "תפילת יוסף" ועוד), ואם אמר "יום תרועה", אם סיים את הברכה אינו חוזר (משנ"ב סי' תקפ"ב ס"ק י"ט).

▲ אין אומרים "באהבה" קודם "מקרא קודש" (משנ"ב סי' תקפ"ב ס"ק ט"ז), ובמקומות שנוהגין לומר "באהבה מקרא קודש" אין לשנות (משנ"ב סי' תרי"ט ס"ק ז'). והמנהג המקובל שבחול אין אומרים "באהבה" ובשבת אומרים, ואין לשנות כי הוא מנהג קדמונים ("מחזור המפורש" בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל).

▲ התפלל תפילת יו"ט בלבד, או תפילת שבת בלבד, צריך לחזור ולהתפלל (שו"ע שם).

▲ הזכיר את שבת ויו"ט באמצע הברכה, וסיים בשבת בלבד (מקדש השבת), אין לחזור על הברכה (משנ"ב שם ס"ק ז').

▲ הזכיר את שבת ויו"ט באמצע הברכה, וסיים ביו"ט בלבד, י"א שלא לחזור ("שו"ע הרב" סעיף ג') וי"א אומרים שצריך לחזור על הברכה ("מטה אפרים" סי' תקפ"ב סעיף כ') וע"י "ביאור הלכה" (סוד"ה מקדש) שנשאר בצ"ע לדינא, ולמעשה פסק הגרש"ז אויערבאך זצ"ל דספק ברכות להקל.

▲ כשצריך לחזור באמצע שמונה עשרה יתחיל מ"אתה בחרתנו" כדי שיאמר את כל הנוסח כתיקונו, ולא די בכך שיחזור ל"קדשנו במצותיך" (הגרש"ז אויערבאך זצ"ל).

▲ התפלל רק של יו"ט וחזר והתפלל רק של שבת, י"א שלא יצא וצריך להתפלל את שתיהן ביחד ("מטה אפרים" סי' תקפ"ב ס"ק כ"א), וי"א דשפיר יצא (אגרי"מ או"ח ח"ד, תשי"ז ע"י ס"ק י"ד). וספק ברכות להקל ("מנחת שלמה" ח"ב סי' א' אות כ"ה).

ליל שבת

▲ לאחר שמונה עשרה אומרים "ויכולו" ו"מעין שבע" (ולא יזכיר בו את יו"ט), ואח"כ אומרים "לדוד מזמור", ולאחריו "קדיש תתקבל" (מ"א סי' תקפ"ב סעיף כ"ד).

▲ בברכת "מגן אבות" אמר באמצע הברכה "הקל הקדוש" במקום "המלך", י"א שאם כבר עבר תוכ"ד אין צריך לחזור (קישו"ע סי' קכ"ט סעיף ד'), וי"א כל זמן שלא חתם את הברכה עדיין חוזר ל"המלך" (משנ"ב סי' תקפ"ב ס"ק י'). ואם אמר "ברוך אתה ה'" אינו חוזר ("לוח א"י", וכן סובר פר"ח, פמ"ג ו"דרך החיים" שאין הזכרה זו מעכבת ודלא כמ"א סי' תקפ"ב סעיף ה' שכתב דחוזר לראש).

▲ אם מניין קבוע עבר למקום אחר אפילו רק לראש השנה, יכולים לומר ברכת "מגן אבות", מכיון שעצם המנין הוא קבוע, ולא דמי לבית החתן שעצם המנין לא קבוע (ע"י שו"ע או"ח סי' רס"ח, כן הורה בעל "שבט הלוי" זצ"ל והגר"נ קרליץ זצ"ל).

▲ נוהגים לשיר "שלוש עליכם" ("מטה אפרים" סי' תקפ"ג סעיף א') וכן "אשת חיל", ועוד זמר של שבת, כדי לכבד גם את קדושת השבת.

▲ גם בקידוש יש להזכיר את ר"ה ושבת ביחד. ואם קידש רק של שבת ורק של יו"ט או רק סיים באחד מהם, הדין הוא כמו בתפילה (כנ"ל) (משנ"ב סי' תפ"ז ס"ק ב').

▲ שכן "יעלה ויבוא" בברכת המזון, ונוצר לאחר שהתחיל ברכת "הטוב והמטיב" אינו חוזר לראש, כיון שיש אומרים שמצוה להתענות בר"ה (מג"א סי' קפ"ח ס"ק ז') ואם שכן "רצה" חוזר לראש ("מטה אפרים" תקפ"ג סוף סעיף ד').

וכל זה הוא ביום אבל בלילה לכו"ע אסור לצום (וכמבואר במשנ"ב סי' תקצ"ז ס"ק ה'), ולכן אם שכן "יעלה ויבוא" בלילה חוזר ומברך (ספר "תהלה לדוד" סי' קפ"ח ס"ק ה'), ושמא לפי סברת שעה"צ (סי' תקפ"ב ס"ק ד'), בשם רבי אבלי, י"ל מכיון שאין מקדשין החודש בלילה, ולכן לענין ברכת המזון בדיעבד אין זה מעכב (וכן משמע ב"מטה אפרים" שם שגם בלילה אם שכן אינו חוזר).

▲ בברכת המזון יאמר "הרחמן... יום שכולו שבת וכו' הרחמן הוא יחדש עלינו וכו'" (ע"י משנ"ב סי' ת"צ ס"ק ה').

▲ מותר לאכול ארבעים (גרגרי חומס) בשלום זכר בליל ר"ה. דהטעם שלא אוכלים קטניות משום כיחו וניעו, דומיא דאגוזים, וכמבואר ב"מטה אפרים" (סי' תקפ"ג סעיף ג') וכיון שהארבעים אצלנו הם מבושלים, לא שייך כן (פשוט).

שחרית

▲ לפי מנהג הגר"א, אין אומרים ב' שיר של יום ביום אחד, וכשיו"ט חל בשבת אומרים של שבת בלבד, וכן חנוכה שחל בשבת, אבל כשר"ח חל בשבת אומרים שיר של יום של ר"ח, כדי לפרסם שהתחיל החודש וכמבואר בגמרא (סוכה נ"ד:).

וכמו כן ראש השנה שחל בשבת, גם כן שייך טעם זה, ולכן י"ל שיר של ראש השנה ולא של שבת (מנחת חינוך, מצ' ש"יב, ו"לוח א"י"). אולם ברוב המקומות נוהגים לומר שיר של שבת כמו בשאר יו"ט שחל בשבת. ולא דמי לר"ח שצריך לפרסמו, משום שראש השנה ידוע ומפורסם לכל, ומה"ט כתב השעה"צ (סי' תי"ז ס"ק ב') שלא מברכים החודש בחודש תשרי מכיון שהוא ידוע ומפורסם.

▲ בשבת אין אומרים "אבינו מלכנו" (סי' תקפ"ד) ורבים מהספרדים אומרים.

בקשות פרטיות

▲ שאלה: האם מותר להתפלל בר"ה ויו"ט שחל בשבת על בקשת צרכים פרטיים? וכן האם מותר לבכות? ומה הדין בשבת?

תשובה: מותר לבקש בימים אלו כל הבקשות הפרטיות והכלליות, לפי שימים אלו הוקבעו לבקשות ותחנונים לפני ממ"ה הקב"ה ("אורחות רבנו" ח"ב ע"מ קפ"א בשם החזו"א). ואף כשחל בשבת אין לחשוש משום בקשת רחמים ושאלת צרכיו בשבת, ומשום כן כשמתפללים על חולים, בעת "מי שבירך" אין צריך לומר "שבת" (או יו"ט) היא מלעוק" ("מטה אפרים" סי' תקפ"ד סעיף כ"ה).

וכמו כן נוהגים לבכות ולהוריד דמעות בתפילת ר"ה ויוה"כ, אף שחל בשבת ("מטה אפרים" סי' תקפ"ב סעיף כ"ח, והא דכתב ב"מעשה רב" את ר"ז בשם הגר"א שאסור לבכות, כוונתו לבכיה שהיא ממחשבת עצבות וצער ולא בכי של התרגשות).
אולם כתב במשנ"ב (סי' תקפ"ד ס"ק ד') שאין אומרים "אבינו מלכנו" בשבת משום שאין לבקש צרכיו בשבת. וי"ל דהתם משום שכל הציבור אומרים ביחד משא"כ כאשר כל אחד מבקש בלחש י"ל שאפשר.

קריאת התורה

אין אומרים י"ג מדות ("מטה אפרים" סי' תקפ"ד סעיף ט"ז, וכן נהג ה"קהילות יעקב", כמובא ב"אורחות רבנו" ח"ב עמ' כ"ח), ורבים נוהגים לאומרו אפילו בשבת ("מטה אפרים" שם, ו"לוח א"י").
קוראים לתורה שבעה קרואים. הנוהגים להוסיף בשבת, יכולים להוסיף בקריאה זו. אבל כשחל בחול אין להוסיף (רמ"א סי' רפ"ב, "מטה אפרים" סי' תקפ"ד סעיף כ').

ראוי להתפלל על החולים גם ברי"ה שחל בשבת ב"מי שברך" לחולה, ואין צריך לומר יום טוב הוא מלועוק או שבת היא מלועוק, כיון שהיום הוא יום הדין. ("מטה אפרים" שם סעיף כ"ה).

בברכה האחרונה של ההפטר אומר "יום הזכרון" בתוך הברכה ובחתימה. שכן - דינו כמי ששכח להזכיר שבת או יו"ט בתפילה (עי' לעיל).

אומרים "יקום פורקן" ו"מי שברך".

שופר

אם יוצא הציבור להפסקה ראוי להחזיר את הס"ת לפני שיוצאים, כיון שאין תקיעות.

בשבת אין תוקעים בשופר (שו"ע סי' תקפ"ח סעיף ה'). אין להרשות לקטן לתקוע אפילו שעוד לא הגיע לגיל חינוך.

כל שנה מלין בין קריאת התורה לתקיעת שופר (שו"ע סי' תקפ"ד סעיף ד') אמנם כשחל יום הראשון של ראש השנה בשבת, מלים אחרי "אשרי" לפני תפילת מוסף, ויש שסוברים שמלים לפני "אשרי" כדי שלא יהיה הפסק גדול עד לקדיש (משנ"ב שם ס"ק י"ב).

אומרים "היום הרת עולם" אבל לא "ארשת שפתינו" (רמ"א סי' תקצ"ב סעיף א').

הרמ"א כתב (שם) שאסור לטלטל שופר שלא לצורך גופו ומקומו, אבל לצורך גופו ומקומו מותר כדין כלי שמלאכתו לאיסור. אולם הגרי"ש אלישיב זצ"ל הורה שהיות ובזמן הזה אין משתמשים בשופר לשום דבר אחר ומאד מקפידים שלא ייסדק, הרי הוא כלי שמוקצה אף מחמת חסרון כיס, ואסור לטלטלו אפילו לצורך גופו ומקומו.

עבר ותקע בשופר בשבת, יש סוברים שקיים מצוות שופר אף שעבר על איסור דרבנן (הגר"ע דו"ח מערכה ח', ושו"ת "אבני נזר" וי"ד תשי"קמ"א), ויש חולקים וסוברים שרבנן עקרו לגמרי המצוה, ואין כאן קיום מצוה כלל, וברכותיו הם לבטלה, ומברך ביום ב' שוב "שהחיינו" גם לדעת השו"ע (קבא דקשייתא קוש צ"ט, ועי"ש שו"ת מהרש"ג ח"א סי' ל"ו, ושו"ת "הר צבי" או"ח ח"ב סי' פ"ח, ו"חכמת שלמה" או"ח סי' תקפ"ח).

מוסף

אומרים "עלינו" בתפילת מוסף (רמ"א סי' תקצ"א סעיף ז'). והמנהג ברוב מקומות להשתחוות אפיים ארצה בשעה שהשו"ע מגיע ל"ואנחנו כורעים" (שעה"צ סי' קל"א ס"ק מ"ד שכן מנהגו. וכ"כ "אלף המגן" סי' תקצ"ב ס"ק ב').

ונוהגין להשתחוות אפילו בשבת (ודלא כמקומות שנוהגין לא להשתחוות בשבת, משום חשש שינערו האבק שבבגדיהם, או משום חשש אשווי גומות, "אשל אברהם בוטשאש" סי' תרכ"א, והגה"ת "חכמת שלמה" סי' תקצ"ב).

אכילה ושתייה

אלו שלא עושים קידוש לפני מוסף, צריכים לכתחילה לשתות מים לפני התפילה כדי שלא יתענו עד לאחר חצות היום. (ועי' משנ"ב תקפ"ד ס"ק ה', ו"עירך השולחן" סי' תקפ"ח סעיף א', וקובץ "ידרכי יוסף צבי").

תענית חלום שמתענים עליו בשבת, מותר להתענות עליו גם ברי"ה שחל בשבת (עי' משנ"ב סי' תקצ"ז ס"ק ז').

בעלי תשובה שרוצים להזמין את משפחותיהם לסעודת יו"ט, כתוב בשו"ע (סי' תקי"ב) שאסור להזמין עכו"ם ליו"ט משום החשש שמא יבשל בשבילו, ועי' משנ"ב (ס"ק ב') שה"ה מחלל שבת בפרהסיא ג"כ אסור להזמין שדינו כעכו"ם.

וכל זה ביו"ט שחל בחול, אבל ביו"ט שחל בשבת מאחר שאסור לבשל אפילו בשביל ישראל, מותר להזמין מומר. (הגר"ש אלישיב זצ"ל).

צדקת, תשלך

במנחה הספרדים אומרים "צדקתך צדק" והאשכנזים אינם

אומרים (סי' תקצ"ח). ולפי בני ספרד שאומרים גם "אבינו מלכנו" בשבת, י"ל איזה להקדים, (שע"ת שם).

בשבת אין אומרים תשלך כדי שלא יכשלו באיסור הוצאה מרשות לרשות, ואומרים אותו ביום השני. (משנ"ב סי' תקפ"ג ס"ק ח').

סעודה שלישית

לכתחילה יש להתחיל בסעודה שלישית יותר מחצי שעה לפני זמן מנחה קטנה (השנה תשפ"ז לפני השעה 3:43), או לאכול רק מעט פת שהוא כשיעור כביצה או יותר רק שלא יאכל כרגילותו בחול (מט"א סי' תקכ"ט ס"ק א' ו"ביאור הלכה" ושעה"צ שם, ומשנ"ב סי' תע"א ס"ק ט"ז), מאחר שבבילתה הוא יו"ט.

יש אוכלים כביצה פת לפני מוסף בכדי שסעודתו לאחר מוסף יהיה סעודה ג', אך אין ראוי לעשות כן, מכיון שסעודה שניה הוא עיקר הסעודה ולא כדאי לאכול רק כביצה, ויש לאכול דבר מכובד כגון בשר או דגים וכד' (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

יום ב' דראש השנה שחל במוצש"ק

הבדלה

הלילה השני של ראש השנה חל במוצש"ק, וצריך לומר "ותודיענו" בתפילת מעריב בברכת "אתה בחרתנו". ואם שכח וכבר התחיל לומר "ותתן לנו ד' אלקינו", כל זמן שלא סיים הברכה חוזר ל"ותודיענו" (בעל "שבט הלוי" זצ"ל, דמש"כ "מטה אפרים" דלא יחזור הוא לשיטתו בסי' תקפ"ב סעיף י' כע"ז, אבל המשנ"ב שם ס"ק ט"ז פליג), ואם אמר בסיום הברכה "ברוך אתה ד' " אינו חוזר (שו"ע סי' רצ"ד סעיף ד' וביה"ל סעיף א' ד"ה ואם טעה).

אם לא אמר "ותודיענו" אסור לעשות מלאכה האסורה בשבת עד שיאמר "ברוך המבדיל בין קודש לקודש". וכן הנשים לא תחלנה במלאכות ובהכנות במוצש"ק עד שתאמרנה "ברוך המבדיל".

אין אומרים "ויהי נועם... ואתה קדוש", ולא "ויתן לך", ולא "זמירות אליהו הנביא".

מקדישים ומבדילים ביחד על הכוס ומברכים לפי סדר יקנה"ז: יין, קידוש, נר, הבדלה, זמן.

אין מברכים על הבשמים.

מסיימים "ברוך... המבדיל בין קודש לקודש". טעה וסיים בין קודש לחול לא יצא משום ששינה ממטבע שטבעו חכמים וצריך לחזור ולהבדיל. ("אורחות רבינו" ח"ב ע"מ קי"א בשם מרן בעל "קהילות יעקב", שכן משמע מסתימת הפוסקים, ושו"ת "שבט הלוי" ח"ח סי' קי"ח), אבל לא יברך שוב בפ"ה"ג (עי' משנ"ב סי' רע"א ס"ק ע"ח ושעה"צ ס"ק פ"ד).

כשמברכים ברכת "מאורי האש" אין מחברים נר אחד לשני משום חשש ממחק, ויש אומרים שגם אין לחבר את הלהבות מחשש כיבוי, אלא מקרבים אותן זו לזו.

הנשים יכולות לשתות מכוס הבדלה זו.

שכח לומר "ותודיענו" בתפילת ערבית, וגם שכח להבדיל בשעת הקידוש, והתחיל לאכול או לשתות חייב לחזור ולהתפלל שמו"ע (שו"ע סי' רצ"ד סעיף א' ו"ביאור הלכה" בשם פמ"ג).

ואם נזכר רק למחר יתפלל פעמיים תפילת שחרית, ותפילה שניה משום תשלומין, ויזכיר "ותודיענו" בתפילה שניה (משנ"ב סי' ב', ועי"ש ח' הגר"ח על הש"ס).

אמר "ותודיענו" בתפילה, אבל שכח להבדיל על הכוס, מיד שזכר יבדיל על הכוס, ואפילו באמצע סעודתו (שו"ע סי' תע"ג סעיף א', ומשנ"ב סי' ה') ואם נזכר רק למחרת, יעשה כוס אחת לקידוש ולהבדלה.

תקיעות

ביום השני של ר"ה האשכנזים והספרדים מברכים גם "שהחיינו" לפני התקיעות (שו"ע סי' ת"ר ומשנ"ב סי' ק"ו).

ביום השני, מכיוון שתקיעת שופר הם רק דרבנן, מי שהגיע לבן י"ג שנים יכול להוציא בתקיעת שופר משום חזקה דרבא (עי' משנ"ב סי' תקפ"ט ס"ק ב', ושעה"צ שם).

אבל אין למנות בעל תוקע שלא נתמלא זקנו לתקוע בציבור משום כבוד הציבור (הגה"ת רע"א סי' תקפ"ה).

אם היה מוחזק לתקוע ביום א' דראש השנה, וחברו מוחזק לתקוע ביום ב', כשחל יום א' בשבת ותוקעין רק ביום השני י"א שהמוחזק לתקוע ביום ראשון יתקע משום שהוא קודם לשני ("פנים מאירות" ח"ב סי' קכ"ו, שו"ת "אור נעלם" מובא בהג"ה רעק"א או"ח סי' תקפ"א), וי"א שהשני יתקע לפי שהוא מוחזק לתקוע לעולם ביום זה ("שערי תשובה" שם), ולמעשה יש לשאול שאלת חכם.

מסופק אם שמע קול שופר, ביום השני החיוב הוא מדברי סופרים, אין צריך לחזור לתקוע כלל, כי ספק דברי סופרים להקל (משנ"ב סי' תקפ"ה ס"ק ה').

תשלך

אומרים תשלך לאחר מנחה במקום יום הראשון (משנ"ב סי' תקפ"ג ס"ק ח').